

PETŐ ZSOLT (1970) Debrecen

PETŐ ZSOLT

Kemsei István: És ne tovább

AmbrooBook, 2018

Egy személyes emlék 2008-ból. Debrecen. Egy könyvbemutatóra indultam április 16-án a Csokonai Színházba, s igazából egy koncertre érkeztem. Bérczes László beszélgetőkönyvét dedikálta. Az eseményen jelen volt a diskurzus meghatározó alapja és társszerzője, Cseh Tamás is. Ekkor már nem szívesen énekelt, küzdött a betegséggel, jó néhány dal azért felcsendült, ha nem is az ő előadásában. Jóleső volt hallgatni, ahogy a könyvről, a zenéről nyilatkozott. Az már kevésbé volt üdítő, mikor rövid, de személyes beszélgetésünk során félig sem humoros hangsúllyal eltoltott a cigarettától, hiszen ő főként a dohányzást okolta helyzetéért. Majd a nagy plénum előtt is kifejtette: „Ne bagózzatok!” Egy évvel későbbi halálával valami eltűnt belőlem. Mintha a Bereményi Géza által megidézett és Cseh Tamás által megénekelt Max Weber-i modernitáskritika a posztmodernben is beköszöntött volna: a világ „varázstalanítva” lett. „Mióta a világ varázstalanítva lett, / mióta minden banális óraszerkezet, / megfejtett világból csak téged nem értelek, / a megfejtett égbolt miattad maradt végtelen” (*Szerelmes dal*).

A modernitás és a posztmodern itt és most úgy került a látószögembe, hogy elolvastam 2017-ből Ágh István rövid, de velős méltatását Kemsei Istvánról, aki a Magyar Művészeti Akadémiától e szakak mellett nyerte el az Illyés Gyula-díjat: „A különféle témák végül összekapcsolódnak Kemsei István személyiségében. Így lesz az előbbi kötet prózai rokona a kiváló Duna-könyv, *A szederinda szeme*. És az abból sugárzó szépség és igazságérzet jellemzi kritikai munkásságát is. A *Valamennyi időnk* című tanulmánykötet jelentős írókat mutat föl a kilencvenes évek posztmodern kánonja ellenében.”

Márpedig a posztmodern ellenében két út vezet. Vagy a poszt-posztmodern irányába visz költőnk lába, vagy egy kis gondolati csavarral vissza, a modernitás felé. Az egyik arccal is előrehaladó, míg a másik a viharban állva – mint Paul Klee anyyala – tekintetével hátrapillantó motívum. Így mindenképpen túllát a posztmodern gondjain.

Kemsei István legutóbbi, válogatott versekből álló kötetének már a címe is meglepetést rejtget, és igencsak visszavezeti az olvasót nemhogy a modernitás korába, de inkább a régmúltba. *És ne to-*

vább – hangzik a felszólítás. Vagyis az olvasót már itt választót elé állítja a szerző. Ha szót fogad, megtorpan, és nem lapoz bele a kötetbe. Ekkor nem lesz járatos azon a földön, amelyet Kemsei szántott fel tollával, és vetett be betűkkel. Ha pedig a tiltás ellenére továbbmegy és felüti a könyvet, több költői korszak is feltárul. Ám kérdéses, hogy a rétegzett tér és idő ugyanazt jelenti-e a behatólónak, mint megfogalmazójuknak. A másik dilemma, hogy ugyanaz az ember csukja-e be a könyvet, mint aki kinyitotta, s az olvasó lelkében történő változást, változtatást felvállalhatja-e a költő. Talán ezért óvott mindenkit Kemsei István, amikor a bibliai *Jób könyve* egyik mondatának – „Eddig jöjj és ne tovább!” – részletét választotta kötetcímné. A *Szentírásban* kicsit is járatos olvasó pedig ismeri a szövegkörnyezetet, amely szerint Eliú, Jób legifjabb barátja – valószínűsíthetően egy későbbi betoldásból fakadóan – bizonygatja Jóbnak, hogy igazságosan szenved, bűneinek megfelelő mértékben. Majd hatalmát bizonyítva maga az Úr felel Jóbnak a forgószélből, és feltárja előtte, hogyan állta útját a tengernek, hogy az ne borítsa el vizeivel a szárazföldet. „És kicsoda zárta el ajtókkal a tengert, amikor előtűnt, az anyaméhből kijött; / Mikor ruházatává a felhőt tevém, takarójául pedig a sűrű homályt? / Mikor reávonam törvényemet, zárat és ajtókat veték eléje; / És azt mondtam: Eddig jöjj és ne tovább; ez itt ellene áll kevély hajzaidnak!”

Jób szenvedése persze, attól függetlenül, hogy miféle okok vezettek hozzá, adott. Ahogy maga Kemsei István írja *Bizonyosság* című versében, amely egyébként a Kortárs 2007-es áprilisi számában jelent meg először: „Szenvedhetsz te. Úgy, mint a kutya. Úton. Útfélen.” Ez a vers különösen mély nyomot hagyott egyik kritikuszában-barátjában, Suhai Pálban, aki 2014 februárjában – ugyancsak a Kortárs hasábjain – sorról sorra elemezte az idézett költeményt. A *Vakond feljön* kötetéről szóló írásában felosztotta az öregkor keservei, a sztoikus halálraszántság és a világkritika részekre. „Egyrészt az öregkor keservei: »Szenvedhetsz te. Úgy, mint a kutya. Úton. Útfélen. Az öregedő szem nem látja a szenny nagy részét, csak különlegesen erős megvilágításban. Ezért van az, hogy napjai többségét

szemüveg nélkül, botorkálva tölti. Így pihenteti a valóságot» (*Bizonyosság*). Másrészt a sztoikus halálraszantság: »Jobb kevesebbel beérni, nem venni észre az asztalon szerteszórta hamut. Habfehér tárgyakon a koszlott ujjnyomot« (ez is a fönti versből). Harmadrészt a Parancs Jánoson edződött pesszimizmus groteszk-ironikus önlefokozása és világ-kritikája: »Ha tudnád, mit mutatnak az álnok dioptriák, sosem nyitnád ki többé a szemed. Elég volna a világból illat, tapintás, sejlés: az is módjával, a betevő falat iránt: sós legyen? Édes? Erős?« (még mindig az előbbiből – lám, hány bőr lejön egy versről).” Keserűség, halálraszantság és világkritikává fejlődő önvizsgálat. S még a hamu sem hiányzik, amely a versben ugyan az asztalon hever szerteszórva, így nem lehet beleülni vagy épp fejre szórni, Jób történetének parafrázisaként.

Nem csoda hát, ha Kemsei válogatott verseket tartalmazó kötetében – amellet, hogy óva int saját maga olvasásától – Petri Györgyre is egyfajta szétszórattással kapcsolatos gondolatok mellett tér ki. Pontosabban *Régészet* című versében – amely egyébként Kálnoky Lászlónak lett ajánlva. A *Bizonyosság* című versben a hamu az asztalon landol, míg itt, a *Régészet*ben a visegrádi palotából származó, szórt márványdarabok hevernek a Dunában. „Vajon mire gondoltak a régészek, amikor a / visegrádi palotában a WC-t feltárták? A felséges / fekáliát? Hevert századok óta érintetlenül. A tö / rök még az ujját sem nyomhatta belé. Persze, mire / hadaik odaértek, szorgos kezek nagyjából szét / hordták az egész építményt. Egy részét értelmet / lenül a Dunába szórták. Még ma is találhatsz / Verőce környékén, a sóderon heverő, a palotából / származó márványlapot. Némelyiken felirattöre / dék is akad, persze elmosódva. Ki nem betűződ.”

Mintha a (címben jelzett) jóbi, Istennel perlekedő hangvételt és az ehhez tartozó hamuszórást előbb az isteni közelséget már nem tapasztaló, egyéni bánat asztali hamuja váltaná fel (amit egyébként, amint Kemsei írja, „Jobb [...] nem venni észre [...]” (*Bizonyosság*). Majd betetőzéséért, mintha az egész nemzetre hatással lévő barbár pusztítás következne, amely már nem könnyed hamuból, hanem tömör márványból mutatható ki. „A hirtelen ösz- / szeomlott magyar reneszánsz barbárabb visel- / kedésű fickókat követelt” – olvasható a *Régészet*ben. A hármas tagozódású tragédiafolyamatot a líra, a (ki)olvasott költészet állíthatná meg, ráadásul Petri György verselése. Ám Kemsei

saját gondolatára is úgy reagál, ahogyan azt már Suhai Páltól ismerjük *A Vakond feljön* kötet kapcsán: „a Parancs Jánoson edződött pesszimizmus groteszk-ironikus önlefokozása és világ-kritikája” típusú szópoénnal él: „Gyűjtik pipettákba, kenik Petri csészékbe. / Csakis a költészet mián, bár nem valószínű, / hogy a Költő a dunaalmási temetőből – Lil / la mellől – márvánnak öltözve mostanában / leúszna idáig” (*Régészet*). Így aztán, hogy a költészet ironikus gesztussal nem engedi magát kiolvasni, nem áll össze az írás a márványlapokon, és nem lehet felidézni a biblikus történetek ősmítoszát sem, a paradicsomi állapotot, ahol eredendően repedezni kezdett az egész mű: „Mikroszkóp, vegyi csodák: egy / újabb jelentéktelen részlet a nagy egészből. Mint / a szintén megtalált régi kútból előhalászott ker / ti magvak: ezek lettek volna maga a kert?” (*Régészet*).

Milyen szépen felel erre a Duna menti iróniára maga Petri György a Holmi 2000. márciusi számából: „Milyen kár, hogy pont most halok / meg, mikor már lehetne jobb, / de így se rossz, békén megyek / alkotni szelíd elegyet / vízzel, lösszel, agyaggal, avarral, / hólével, nyári zivatarral, / a törkölyszagú őszi lombbal, / vár reám a békés domboldal, / mondjátok meg, sok idő kell-é: / megtérnem Lilla, Maya mellé. / (Én elpihennék már a sírba, / de ki vigyáz akkor Marira? / Ki vesz neki egy szál virágot, / ha engem a szű már lerágott?)” (*Milyen kár*).

Persze mindez kritikusi képzelgés is lehet. Talán a kötetcímet Kemsei István kizárólag csak saját magára vonatkoztatja. A visszatekintő gyűjtemény lezártóságát, a versírás befejezését is jelentheti. Hiszen amikor a költőt Szemes Péter és Szalai Zsolt kérdezgette a könyv bemutatóján, kiderült, hogy az utóbbi öt évben versek helyett inkább kritikákat ír. Ráadásul egy hirtelen fordulattal Kemsei reagált egy régebbi eseményre is: „Egyébként egyáltalán nem vagyok pesszimizista. Emlékszem, hogy amikor legutóbb itt könyvbemutatóm volt, azt kérdezte tőlem Szakolczay Lajos: »Miért írsz te mindig a halálról?« Megálltam. Miről írok én? Egyszerűen begurultam, nem tudom miért” (*ambroozia.hu*).

Azonban ehhez és valamennyi más beszélgetéshez is szükséges az a közeg, az a tér, ahol meghallgatják a filozofáló költőt. Ahogy a Magyar Írószövetségben elhangzott tőle: „Nagyon szeretek filozófiát olvasni, élvezni is tudom. Jönnek hozzá a mondatok, a gondolatok. Mióta van okostelefon,

figyelem az embereket, és azt látom, hogy egymásra se néznek. Honnan tudnák, hogy a másik milyen ember, milyen sorsú, ha rá se néznek?” (*ambroozia.hu*). A valódi meghallgatás és megértés tere azonban alaposan el van rejtve. Igazából gyűszűnyire zsugorodott, ráadásul veszélyekkel teli. „Ki és hogyan léphet a gyűszűbe, nem lehet / tudni. De akik már ott vannak, megjárhat- / ják. Tengődhetnek továbbá kagylómorzsálé- / kon, algaporon, cápaszárny vakarékra a té- / res tér nélküli zsugorodásban” (*Térzsugor*). A Martin Heidegger-idézettel – „A világ nem a térben van kéznél” – indított vers születésének idejét és nyersségét tekintve a kései korszak stílusában íródott, témáját tekintve azonban a korai időszaktól sem idegen gondolatokat dolgoz fel. „A lényeg, hogy megy össze minden. / Egészen addig, amíg csillámló tenger és ku- / tyahúgyos bokoralja végül egyremegy” (*Térzsugor*). Ahogy Kemsei István lépdel előre, egyre merészebb a fogalmazás, de Klee angyalként (sic!) visszatekint a korai problémákra, újabb és újabb megoldásokat választva. Hiszen a végtelenségig zsugorodó tér a *Templom Babilonban* című versben is kísérti a költőt, vágyva a térre, amelynek középpontja bizonyossággal meghatározható: „Egy karót / kellett volna letűznöm és kerengenem / a szoba közepén, / e világom tengelye körül. / Erre lett volna szükségem: / saját tér, szeszélyem szerint / kezelhető idő...” Ahol a „karó” a Jimi Hendrix által megénekelt forgástengely, a világ tengelye: „Jimi Hendrix próféta kántálta szövegeit / lemezről: / »Kérdezd a TENGELYT, mindent tud ő...«” (*Régi jampikra emlékezem*). A korai versekben a tér jelenlévő, de nyomasztó valóság: „Nézd: a csónakok / rézsút a lomha árral / hogy bukdácsolnak föl-alá / a tér nyomasztó hullámain: / egymást kerülgetve a reggeli ködben! / – néma bogarak: / vakon és megbabonázva –” (*Nyárfák a szigeten*). Már itt is felbukkan a tér fodrozódása, az egymást kerülgető csónakok némasága, miként a kései *Térzsugor* című versben megjelenik a gyűszűnyi térben hullámló végtelen óceán és a némaságot idéző gondolat: „Úgy döntöttem, maradok, / ahová jutottam. Néma füttyjelekkel érint- / kezem lelki társaimmal.”

A korai és kései versek témáinak azonosságára maga Kemsei István is felhívja a figyelmet: „A másik dolog pedig az, hogy amikor összeállítottam a válogatást, akkor jöttem rá, hogy az első vers és az utolsó vers nagyjából ugyanarról szól. Tehát kiderült, hogy az ember egész életében egyetlen egy verset ír, akár akarja, akár nem” (*ambroozia.hu*).

Az első és utolsó verset uraló magányt és ürességet – „Én itt egyedül e rajzolatlan tábla” (*Útközben*); „Egymagam állok a sivárságban” (*Kelletlen ki-*

rándulás) – a költeményekben, mint a vízbe ejtett kő, fodrozódásával nem hagyja nyugodni az irónia. Ráadásul az első versben felbukkan a Walter Benjamin-i történelemszemléletet alakító Paul Klee angyalának visszaforduló arca is: „Itt szabályozható ifjúságom: / bármely válaszmórról lecsatolható / egyetlen arckép: / ha futok előle: volt, / ha visszanéz: következnek” (*Útközben*); „Nagyot / kirándultam az életben, el is jutottam, de / minék” (*Kelletlen kirándulás*). Talán ez az önképet alakító gesztus, a valódi önirónia készíti a költőt arra, hogy megkísérelje a lehetetlent, a párhuzamos emberi sorsokat – konkrétan a saját útját másokkal – keresztelni: „Ezek a sinek másik oldalam: / párhuzamos lehetek akárkivel, / próbálkozásaim keresztelések” (*Útközben*); „a nyereg ezalatt ezer és ezer kilométereken / keresztül töri a segget. Ez az egyet- / len, igazi közös pont, amelyben találkozha- / tunk” (*Nyolcas*). Azonban az a szándék, hogy ez maradandó emlék legyen, Kemsei István szerint lehetetlen: „sok toporgás: sehol tiszta nyom utánam” (*Útközben*). Mint ha a költő életmódjává (sic!) tette volna azt a gondolkodást, amelyről Jacques Derrida ír Martin Heidegger *Lét és idő* című műve kapcsán: „A nyom saját eltörlődéseként keletkezik. A nyomhoz hozzátartozik, hogy önmagát eltörölje, elrejtse magát az elől, ami őt megtartaná a jelenlétben. A nyomot nem lehet érzékelni, de nem lehet nem érzékelni sem” (*Uszta és grammé*).

Ha idáig eljut az olvasó, tisztán láthatóvá válik, hogy a pesszimizmus, az önirónia és világkritika igazából tiszta filozófia. Egy olyasféle gondolkodás, amely az emberi történelemben megnyilvánuló misztikumot a saját maga költői lakozásán keresztül megélhetővé teszi és a jelenbe vonja. (Lásd a bábéli toronnyal foglalkozó vers: *Templom Babilonban*; egy brahman gondolatát idehaza gyakorló nagyszülők életét bemutató írás: *Megismételni a művet*; vagy épp a világtörés a hűtőszekrényben: a *Szétörni a tetőt* című költeményben.)

S egy felelet a *Kelletlen kirándulás* című vers végszavára (amely igazából nem is kérdésként lett megfogalmazva, hiszen kérdőjel nélküli, amolyan vállrándító mozzanat), amely így hangzik: „minék”. Azért volt érdemes végigírni az utat, mert a Kemsei-versek segítik a mítoszok földjén való eligazodást, láttatják a dunai panteizmus csodáját, megélhetővé teszik a filozófiát, és csokorba fogják az idő párhuzamosait. Vagy épp megmutatják a Lao-ce-i – az alapvetően az ürességet, hiányt bemutató – kerékgyöngybe futó küllők jelentőségét. Kemsei István szavaival:

„miközben / méterről méterre veszed észre a beroszd- / állt, kilazult, elgörbült küllőket, az elpotyog- / tatott csapágygolyók hiányát” (*Nyolcas*).